

MUINSUSKAITSEAMET

Rakvere Vallavalitsus
Kooli 2, Sõmeru alevik
44305 Lääne-Virumaa
e-post vallavalitsus@rakverevald.ee

Teie 15.11.2019 nr 7-1/1-12

Meie 13.12.2019 nr 1.1-7/2904-1

Muinsuskaitseameti seisukohad Rakvere valla üldplaneeringu koostamise ja keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamise kohta

Kultuuri hoidmine on põhiseadusest tulenev riigi toimimise eesmärk – tagada eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. Nii on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohustus. Nii aineiline kui vaimne kultuuripärand kannab edasi meie kultuuri ja identiteeti, tuues mälumaastikuna füüsiliselt nähtavale meie ajaloo erinevad kihistused. Eri piirkondade identiteetide alles hoidmine ja edasi arendamine on, üldise globaliseerumise taustal, oluline. Kultuuripärandi esiletoomine ja kasutamine kohaliku omavalitsuse arengu suunamisel võib anda eri piirkondadele konkurentsieeliseid.

Maastik on tervik, kus peegelduvad nii inimese ja looduse koosmõjul tekkinud ainelise kui ka põlvest põlve edasi antavate tavade, kommete ja oskustega seotud vaimse kultuuripärandi ilmingud. Kultuuripärand on taastumatu ressurss - kui midagi on hävinud või hävitatud, siis tagasi ei saa seda enam kuidagi. Enne meid, tänaseid planeerijaid ja tuleviku kultuurmaastiku kujundajaid, on inimesed siin elanud ja tegutsenud aastatuhandeid. Pikaajaline inimtegevus on kultuurmaastikule jätnud rohkem või vähem nähtavaid jälgi, mis mõjutab seda, kuidas me ümbritsevat tajume ja iseennast selle osana mõtestame. See kõik on osa meie ühisest kultuuripärandist, mille teadvustamine, väärtustamine ja hoidmine on vajalik meie endi identiteedile ning samas vastutame me ka selle eest, et see võimalikult terviklikult edasi anda ka järgmistele põlvkondadele.

Muinsuskaitseaduses (edaspidi: *MuKS*) sõnastatud muinsuskaitse põhimõtete (*MuKS* § 3) järgimine toetab otseselt planeerimisseaduse (edaspidi: *PlanS*) elukeskkonna parendamise põhimõtteid – luua eeldused kasutajasõbraliku ning turvalise elukeskkonna ja kogukondlike väärtusi kandva ruumilise struktuuri olemasoluks ja säilitamiseks ning esteetilise miljöö arenguks (*PlanS* § 8). Samuti on muinsuskaitseline lähenemine üks osa kestliku kahanemise põhimõtetest ja säästva arengu printsiipidest – olemasoleva pärandi kasutuses hoidmine ja kohandamine kaasaja vajadustest lähtudes on pikas perspektiivis alati kasulik, kui vana lammutamine ja uute struktuuride rajamine.

Kultuuripärandi üldplaneeringutes käsitlemise suunised, mis aitavad kaasa ruumilise planeerimise edukamaks läbi viimiseks on antud 2018. aastal Rahandusministeeriumi koostatud juhise „Nõuandeid üldplaneeringu koostamiseks“ peatükis 4.7. „Kultuuripärandiga

arvestamine“ (https://planeerimine.ee/static/sites/2/uldplaneeringu_juhis_final.pdf, edaspidi: ÜP nõustik).

Muinsuskaitseamet lähtub üldplaneeringuid kooskõlastades muinsuskaitseadusest, jälgides planeeringualale jäävate kultuurimälestiste ja muinsuskaitsealade käsitlemist. Riikliku kaitse all olevad kultuurimälestised on kohaliku kultuuripärandi osa ja nende kasutamine sõltub eelkõige planeerimisotsustest, omanike, kohaliku kogukonna ja omavalitsuse tahtest ning tegevustest neid väärtustada ja arendada.

Lisaks üldplaneeringu kooskõlastamisele oleme planeeringuprotsessis kultuuripärandi valdkonna asjatundjana andmas soovitusi, nõu ja juhiseid üldplaneeringu koostamisele, et tagada elukeskkonna parendamist ning säästvat arengut, sest kultuuripärand ei ole üksnes muinsuskaitseaduse alusel kultuurimälestiseks tunnistatud objektid ja alad, vaid kultuuriväärtuslik keskkond laiemalt.¹ Näiteks on üldplaneeringu koostamisel planeerija üheks ülesandeks miljööväärtuslike alade ja väärtuslike üksikobjektide määramine ning nende kaitse- ja kasutustingimuste seadmine ning kohaliku tähtsusega kultuuripärandi säilitamise meetmete, sealhulgas selle üldiste kasutustingimuste määramine (PlanS § 75 lg 1 p 16, 17).

Üldplaneeringus saab tähistada ka väärtuslikud maastikud (Euroopa maastikukonventsioon), kasutades muuhulgas ära ka juba olemasolevaid alal asuvate väärtuslike maastike hoolduskavade andmeid.

Muinsuskaitseamet soovib üldplaneeringutes siduda kultuurimälestiste teema valdkonnaülevalt teiste üldplaneeringu ülesannetega. Erinevad riigi huvid peavad olema tasakaalus ning omavahel lõimitud – kultuurimälestiste säilimine, sotsiaalteemad, säästev areng ja elamisväärne keskkond.

1. Muinsuskaitseadusest tulenevad nõuded üldplaneeringule

Rakvere valla üldplaneeringu koostamisel tuleb arvestada riikliku kaitse all olevate kultuurimälestiste ja nende kaitsevöönditega. Muinsuskaitse põhimõtted on välja toodud MuKSi § 3 ja kaitsevööndi eesmärgid § 14.

Mälestiste nimekiri on kättesaadav kultuurimälestiste registris (www.register.muinas.ee), millel on olemas riskikasutus Maa-ameti põhikaardiga – mälestiste ja nende kaitsevööndite paiknemine on näha Maa-ameti põhikaardi kultuuriväärtuste kaardikihil. Mälestiste piiride kohta tekkivate küsimuste korral palume ühendust võtta Muinsuskaitseameti kartograafianõunikuga.

1.1. Riiklikud kultuurimälestised

Riikliku kaitse all olevaid kultuurimälestisi tuleb käsitleda üldplaneeringu seletuskirjas eraldi peatükina. Muinsuskaitseamet soovib käsitleda üldplaneeringu seletuskirjas kultuurimälestisi tabeli vormis või nimekirjana (vt Lisa 1), kus hinnatakse mälestise tehnilist seisundit, kasutusfunktsiooni, leevendusi ja kavandatavad tegevusi jm.

¹ Vt Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon (edaspidi: *Euroopa maastikukonventsioon*). Artikkel 1 (RT II 1995, 10, 53), Euroopa arhitektuuripärandi kaitse konventsioon. Artikkel 1 (RT II 1996, 36, 133) ja Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon. Artikkel 1 p 3 (RT II 1996, 36, 134).

Mälestised näitavad piirkonna ning kultuurmaastiku ajaloolist mitmekihilisust, mistõttu tuleb planeerimisel lähtuda mälestisi säästvast põhimõttest ning arvestada avalike huvidega.

Mälestiste kasutuses hoidmine ja kasutuseta mälestistele funktsiooni leidmine peab olema valla üldplaneeringus käsitletav teema. Korrastatud ja hoitud kultuuriväärtused loovad elamisväärsema ja atraktiivsema elukeskkonna, mis aitab kaasa elukvaliteedi tõusule, loob töökohti, elavdab majandust ja kasvatab piirkonna konkurentsivõimet.

Üldplaneeringu kaartidel tuleb tähistada maa-alalised mälestised alana, üksikmälestis näidata punktina. Kaardimaterjali väljatrukil võivad mälestised olla tähistatud eristuva leppemärgiga.

Kultuurimälestiste riikliku registri andmetel on Rakvere vallas 258 mälestist, neist ehitismälestisi 73, ajaloomälestisi 6, arheoloogiamälestisi 171 ja kunstimälestisi 8.

Arheoloogiapärandi puhul tuleb silmas pidada seda, et nende säilimise tagab eelkõige senise maakasutuse jätkumine. Maakasutuse muudatuste puhul, millega kaasnevad kaevetööd, tuleb silmas pidada juurdepääsetavuse tagamist ja kaevetööde minimaalset ulatust mälestiste alal. Kohtades, kus kaevamine on vajalik, tuleb arvestada uuringutega. Iga mälestisega seonduvate võimalike muudatuste puhul maakasutuses otsustab Muinsuskaitseamet kitsendused ja võimalikud leevendused eraldi.

2. Muinsuskaitseameti ettepanekud ja soovitused muudes kultuuripärandid puudutavates teemades parema planeerimislahenduse saamiseks.

Muinsuskaitseamet kultuuripärandi valdkonna asjatundjana soovib üldplaneeringu koostamisel kaardistada ja arvestada järgmisi teemasid, mis vajavad planeeringu elluviimisega kaasneva võivate mõjude hindamist, et tagada planeeringualal säästva arengu põhimõtteid järgiv ja kultuurmaastiku ajalise mitmekihilisust säilitav elukeskkonna parendamine.

2.1. Veel avastamata arheoloogiapärandi prognoosimine

Üldplaneeringu koostamisel tuleb silmas pidada, et lisaks riigi kaitse all olevatele arheoloogiamälestistele on maastikul palju avastamata arheoloogiapärandid, millega arvestamine tagab kultuurmaastiku ajalise mitmekihilisuse säilimise. Arheoloogiapärandid kui inimtekkelisi või selge inimõjuga kohti võib olla kõikjal, kuid nende paiknemise tõenäosust on paljudel puhkudel võimalik maastikku analüüsides prognoosida. Näiteks juba teada olevate muinas- või keskaegsete asustuskeskuste lähedalt või samatüübilistelt maastikelt on tõenäosus avastada varasemate inimeste elu- ja matmispaiku (nt mere, järvede ja jõgede rannamoodustistelt kiviaegseid asulakohti, vanade külade lähedal liivastelt küngastelt külakalmistuid jne). Näiteks, tänapäeva Lääne-Virumaa, sealhulgas ka Rakvere vald, on tuntud tiheda muinasaegse asustuse ja aktiivse kaubavahetuse poolest, mistõttu on maapõue jäänud mitmeid juhuleide, kuid leidub ka maa-alalisi muistiseid, näiteks asulakohtasid, kalmeid või kultusekive. Seni teadmata muististe paiknemist maastikul on väga keeruline ette ennustada. Arheoloogiapärandi seisundit ja säilimist mõjutab senise maakasutuse muutmine, eeskätt ehitus-, kaeve- või muu mullatöö (nt kaevandused, suured taristuobjektid, ulatuslikud uued elamu- ja tööstusalad, jõesuudmete süvendamine jms). Aladel, kus üldplaneeringuga kavandatakse senise maakasutuse muutust, mis toob endaga kaasa ulatuslikke kaevetöid, on üldplaneeringu koostamise käigus vajalik ja põhjendatud markeerida ära tõenäolised arheoloogiliselt väärtuslikud alad, kus hiljem tuleb keskkonnamõju hindamisel läbi viia

arheoloogiline uuring (leire või eeluuring², olenevalt planeeritavast ja planeeringuala suurusest) (MuKS § 31 lg 3, ÜP nõustik ptk 4.7.1, samuti arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioonis toodud põhimõtted, millega soovitatakse konventsiooniga ühinenud riikidel hoolitseda, et mh arheoloogiapärandisse puutuv oleks arvesse võetud eri astme planeerimiskavades³).

Juhised veel avastamata arheoloogiapärandi prognoosimiseks sõnastatakse igakord, lähtuvalt linna või valla eripärast. Üldplaneeringu koostamise ja selle keskkonnamõju strateegilise hindamise käigus arheoloogiliselt väärtuslike alade prognoosimiseks tuleb eriti silmas pidada riigi kaitse all olevaid arheoloogiamälestiste ja arheoloogiliste leiukohtade kontsentratsioonialasid, kuid lisaks allikakriitiliselt koondada arheoloogia arhiivides olevaid andmeid ja teha üldistav analüüs ajalooliste kaartide ning tänapäevase reljeefi- ja maakasutuskaartide põhjal.

Reg- nr	Mälestise nimi	Seisund	Kavatsetavad tegevused	Leevendused	Märkused
10520	Asulakoht	Hea	mälestise ja selle kaitsevööndi regulaarse hoolduse ja korrashoiu ning kultuurikihi säilimise tagamine	ei tehta	Lisaks asulakohtadele võib Rakvere vallas teisigi elamise ja töötegemisega seotud paikasid, näiteks rauasulatuskohtasid, olla.
10512	Kultusekivi	Hea	mälestise ja selle kaitsevööndi regulaarse hoolduse ja korrashoiu ning kivi ümbritseva kultuurikihi säilimise tagamine	Ei tehta	(Väikselohuline) kultusekive või lohukive on Põhja-Eesti maastikul rohkem kui seni kaitse alla on jõudnud. Oluline on neid kive mitte liigutada ja säilitada nende koht kultuurmaastikul.
A30746	Lohukivi	-	Kivi rikkumisest säästmine, kivi säilitamine senisel asukohal	-	Arvelolev, veel mitte kaitse alla jõudnud kivi. Kõik uued kultusekivid võetakse selguse huvides kaitse alla lohukividena.
10354	Linnus	Rahuldav	mälestise ja selle kaitsevööndi regulaarse hoolduse ja korrashoiu ning	Ei tehta	Linnused on meie muinasaja kõige suuremad ja enamasti väga hästi hoitud mälestusmärgid, kuid

² Arheoloogilise uuringu liigid on kirjeldatud muinsuskaitsealuse alusel antud uuringute nõudeid puudutavas Kultuuriministri määruses.

³ Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon. Artikkel 5 (RT II 1996, 36, 134).

			<i>vaadeldavuse ja kultuurikihi säilimise tagamine</i>		<i>kahjuks meelitavad ka rüüstajaid.</i>
<i>10527</i>	<i>Ohvriallikas</i>	<i>Halb</i>	<i>mälestise ja selle kaitsevööndi regulaarse hoolduse ja korrashoiu ning kultuurikihi säilimise tagamine; olemasoleva veerežiimi säilitamine</i>	<i>Ei tehta</i>	<i>Rakvere vallas on mitmeid looduslikke pühapaikasad: nii allikad, hiemägi kui ka ohvrikivi. Ajaloolised looduslikud pühapaigad võivad aktiivses kasutuses olla tänapäevalgi ja kõik pühapaigad ei ole ka muinsuskaitse all. Näitena toodud allika ümbrus on korrastamata ja kolhoosiaegne maaparandus on veerežiimi mõningal määral muutnud.</i>
<i>10395</i>	<i>Kivikalme</i>	<i>Hea</i>	<i>mälestise ja selle kaitsevööndi regulaarse hoolduse ja korrashoiu ning kultuurikihi säilimise tagamine</i>	<i>Ei tehta</i>	<i>Kalme asub haritaval põllumaal ja sellele on põllu pealt kive ladustatud. Tuleks hoiduda edasisest ladustamisest. Lisaks kivikalmetele on Rakvere vallas ka, mitmeid kesk- ja varauusaegseid matmispaikasad ning uuema aja kalmistuid.</i>

2.2. Olemasolevad ja potentsiaalsed miljööväärtuslikud alad

Kohalikku kultuuripärandit silmas pidades võivad miljööväärtuslikud alad olla nii tüüpilised kui ka eriilmelised ehitatud keskkonnad. Miljööväärtuslike alade määratlemisel soovitame analüüsida väljakujunenud asustusstruktuuri ja teedevõrku ning muid paigale omaseid väärtusi: krundi suurusi, hoonestuslaadi, hoonestuse ja muid kujundamise elemente, ehitusmaterjale, maakasutust jms. Miljööaladele seatavad kaitse- ja kasutustingimused peavad tagama uue hoonestuse ja maakasutuse sobitumise vanaga, et olemasolevad väärtused säiliks ja tõuseksid esile (PlanS § 75 lg 1, p 16).

Miljööväärtuslike alade ja väärtuslike üksikobjektide määramisel saab kasutada varasemaid uuringuid, sealhulgas Muinsuskaitseameti tellitud valdkondlikke uuringuid. Need on leitavad

Muinsuskaitseameti arhiivist (Pikk 2, Tallinn), enamik neist on digitaalselt olemas ka Muinsuskaitseameti kodulehel ja registris:

1. Maaehituspärand (<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=rehemaja&action=list>);
2. Muistised ja pärimuspaigad (<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=placeinfo>);
3. 20. sajandi väärtuslik arhitektuur (<https://register.muinas.ee/admin.php?menuID=architecture>);
4. Koolimajad (https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Maakoolimajad/Maakoolimajad%20koos.pdf);
5. Vallamajad (https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Vallamajad/20saj.Val lamajad.pdf);
6. Militaarpärand (<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=militaryheritage>);

Vajadusel viia läbi täiendavaid inventeerimisi ja/või koguda infot kohaajaloolastelt ning Virumaa Muuseumitest.

2.3. Ajalooliselt väärtuslikud üksikobjektid, sh vaimse kultuuripärandi objektid

Kaardistada mälestistest ja miljööväärtuslikest aladest välja jäävad ajalooliselt väärtuslikud hooned, monumendid, pühakohad, kalmistud, sillad, teed, tähised jne, analüüsida nende seisundit ning lisada säilimiseks ja traditsiooniliseks kasutuseks vajalikud tingimused (PlanS § 75 lg 1 p 16).

Kultuuriväärtust võivad kanda mitmesugused ajaloosündmustega ning kultuuritegelaste elu ja tegevusega seotud paigad, kohaliku või piirkondliku kombestikuga seotud kohad ja nähtused, samuti kohapeal tuntud muistenditega seotud paigad, mis on sageli kohalikele inimeste eneseteadvustamise, samastumise ja rekreatsiooni kohtadeks.

Näiteks on Lõuna-Eestile omased pika ajaloo ja elava kultuuritraditsiooniga ristipuud ja -metsad, mis on kujunenud paljude inimpõlvete rituaalse maastikukasutuse tulemusena. Kultuuriministeeriumi ajalooliste looduslike pühapaikade arengukava raames on kaardistatud üle Eesti mitmesuguseid looduslike pühapaiku (allikaid, puid, kive, hiiekohti jms). Üle Eesti on mitme piiriülese projekti raames Riigimetsa Majandamise Keskuse juhtimisel kaardistatud pärandkultuuri objekte nii metsas kui mujal. Infot piirkondlikult oluliste paikade kohta leiab:

1. RMK hallatavast pärandkultuuri kaardilt (<https://geoportaal.maaamet.ee/est/Teenused/Kaardirakendused/Parandkultuuri-kaardirakendus-p160.html>);
2. Ristipuude ja -metsade asukoha kohta saab infot Maa-ameti geoportaalil ristipuude kaardilt (<https://geoportaal.maaamet.ee/est/Teenused/Kaardirakendused/Ristipuude-kaardirakendus-p540.html>);
3. Ajalooliste looduslike pühapaikade inventuuride kohta saab infot Muinsuskaitseametist.

2.4. Maastikupilt ja väärtuslike maastike piiride täpsustamine

Analüüsida väärtuslikke vaateid maastikus ja märkida vaated kultuurilooliselt olulistele objektidele, vaatekoridorid kanda kaartidele.

Keskkonna kultuuristamisel on soovitatav väärtustada varasemate põlvkondade tööd. Ajaloolist väärtust omab maastikumuster, kus võib leida muinas-, mõisa-, talu- ja nõukogudeaegseid objekte. Väärtuslikud on maastikud, kus on kiviaiad, endiste hoonete vared, lahtised madalad kraavid, alleed, veskite paisud, teed, veskijärved jm kultuurilist eripära väljendavad objektid.

Täiendavate küsimuste korral palume pöörduda Muinsuskaitseameti valdkonnajuhtide ja Lääne-Virumaa nõunike poole.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Mirjam Abel
Lääne-Virumaa nõunik
530 41 927

Lisa 1

Tabel üldplaneeringus riiklikus registris oleva kultuuripärandi soovituslikuks kajastamiseks.

Tabelis kaldkirjas olev tekst on näidiseks ja infoks, mille eesmärk on hõlbustada tabeli koostamist ega ole konkreetselt seotud Rakvere vallaga.

Sõltuvalt kohaliku omavalitsuse kultuuripärandi eripärast, võib tabel kajastada kõiki omavalitsuse territooriumil asuvaid mälestisi, kuid kui üksikmälestisi on valla territooriumil väga palju, siis võib mälestised liigiti koondada – nt lohukivid, kivikalmed jm ühe tabeli kirjena. Tabeli koostamine ei ole kohustuslik. Tabeli formaat annab võimaluse mälestiste teemad ülevaatlikult koondada.

Tabel koostatakse Muinsuskaitseameti nõunike ja planeerija (ka KOV-i) koostöös.

Reg- nr	Mälestise nimi	Seisund	Kavatsetavad tegevused	Leevendused	Märkused
--------------------	---------------------------	----------------	-----------------------------------	--------------------	-----------------

23816	<i>Räpina mõisa peahoone</i>	<i>rahuldav</i>	<i>kasutuses (muuseum, muusikakool), osaliselt restaureerimisel, hoida avalikus kasutuses</i>	<i>ei tehta</i>	
18513	<i>Kivikalme</i>	<i>rahuldav</i>	<i>kalmel ja selle lähimbruses on kündmine keelatud</i>	<i>kivikalmete piirkonda saab kasutada väiksemate rohusööjate karjamaana</i>	
27174	<i>Vabadussõja mälestussammas</i>	<i>rahuldav</i>	<i>tagada pidev hooldus</i>	<i>ei tehta</i>	
13326	<i>Linnus „Lõhavere linnamägi“</i>	<i>rahuldav</i>	<i>tagada pidev hooldus, hoida avalikus kasutuses</i>	<i>ei tehta</i>	<i>riigimaa</i>